

Els apassionants viatges d'Antoni Maria Alcover a Eivissa i Formentera a la recerca de les paraules i expressions de les Pitiüses

Els paisatges, el patrimoni i les gents d'Eivissa i de Formentera causaren una fona i grata impressió a Antoni Maria Alcover, el creador del *Diccionari català-valencià-balear*, en els successius viatges que va dur a terme des de Mallorca cap a les Pitiüses, entre els anys 1902 i 1922, sempre amb un mateix objectiu: reunir paraules i expressions característiques, amb destí a aquest tresor de la llengua catalana que és el *Diccionari*. Acompanyat en el darrer d'ells per un jove menorquí, Francesc de Borja Moll, que seria el continuador d'aquella tasca gegantina.

Gràcies a l'hàbit d'Alcover de prendre nota de tot el que experimentava i observava en aquells recorreguts, coneixem fil per randa les passes que va fer per Vila i la resta d'Eivissa i per Formentera. Una llarga carta al director del *Diario de Mallorca* del 1902 i successives cròniques aparegudes al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* ens permeten de reconstruir les estades de mossèn Alcover a les Pitiüses, que reflecteixen no tan sols la feina filològica duta a terme, sinó també els escenaris illencs i el seu patrimoni històric.

Al primer viatge recollit en aquests textos, el 1902, Alcover es mostra exultant amb el port d'Eivissa, interessat pel raval de la Marina, “de carrers plans y amples”, i fascinat per Dalt Vila, “amb carrers agradosament escalonats fins a la cresta”, fent un recorregut per les esglésies i una descripció molt detallada de la catedral. També va visitar Sant Antoni de Portmany, “que té un port magnífic”. Alcover fou hoste del vicari Joan Torres i va destacar com es conservava la llengua catalana “admirablement. Hi son vives una partida de formes antiquíssimes, perdudes casi per tots els demés territoris. Això fa que l'estudi del llenguatge parlat a Eivissa sia un dels mes importants que es puguin fer a territori català. No me creia fer-hi tan bona espigolada” de paraules.

Col·laboradors habituals d'Alcover solien ser els seus companys capellans, així com els seminaristes. Això és el que va passar el 1908, quan s'allotjà a la casa del vicari Joan Marí. Es va trobar amb personalitats com Isidor Macabich, amb qui es retrobaria a les estades següents, i amb una dotzena d'estudiants, procedents de diversos nuclis de l'illa, per a recollir les particularitats de la fonètica i les conjugacions eivissenques: “Quedam esglaiats de la gran riquesa del vocabulari eivissenc, però sobre tot de la baldor i esplendidesa de formes verbals. No recordam haver-ne trobades tantes d'especials, tan interessants en cap de les comarques catalanes, valencianes ni balears”.

El 1917 tornava mossèn Alcover a les Pitiüses i aquesta vegada es va hostatjar al seminari, “a on trobam una de les fonts d'eivissenc més genuïnes i abundoses que mai haguéssim topades, el cuiner d'allà, mestre Joan Ripoll i Seguí, nadiu de sa Penya, barri mariner de la Vila o ciutat d'Eivissa”. Aquesta vegada va visitar, a més, Sant Francesc Xavier de Formentera, Santa Eulària del Riu, Sant Joan de Labritja, Sant Antoni de Portmany i Sant Josep de sa Talaia, i a cada una d'elles li acollia el rector, que “ens tractava com a papes, trobant-nos gent tallada de lluna per estudiar el llenguatge d'allà”. Aquesta fou una de les estades més llargues, vint dies, dels quals dos sencers a Formentera: “De tota aquella bona gent conservam la més dolça recordança”.

A començament del 1921, una altra vegada mossèn Alcover s'acostava a Eivissa, a on va trobar uns col·laboradors ben eixerits: un grapat d'al·lots, que li transmeteren les conjugacions de Vila i la Marina. Aquesta vegada va visitar Sant Mateu d'Aubarca, trobant-se amb la curiosa sorpresa que el mestre era castellà, però, per suposat, havia après català. A la crònica d'aquest viatge afegeix una reflexió sobre “l'idioma eyvissench”: admet que pogués parlar-se un “llatí vulgar” a les Pitiüses abans de la conquesta cristiana medieval, però estableix com aquest s'esvaï amb la dominació islàmica i com foren repoblades per catalans, que portaren amb ells

la seva llengua, essent l'eivissenc “un dels dialectes catalans mes dignes d’atenció i d’estudi que hi haja”.

La darrera visita que en consta data del 1922, i Alcover hi viatjà acompanyat per un jovenet Francesc de Borja Moll, que no tan sols prenia nota de paraules i expressions, sinó que també feia dibuixos explicatius de termes específics. Aquesta vegada s’allotjaren a una fonda, per manca d’espai al seminari, i Alcover tornà a visitar Sant Antoni de Portmany. Arreplegaren vocabulari de diversos oficis, de jocs infantils, zoològics, de vestuari, de la mar i dels vaixells, de cuina, de construcció i de malalties i els seu remeis, entre moltes temàtiques, així com lletres i melodies de cançons, com les *Caramelles de Nadal*, i “costums dels festejadors de la pagesia”. Alcover expressava un pic més el seu entusiasme: “A poques poblacions de Balears, Catalunya i València havíem trobada tanta de cosa filològica com aquí”. Foren, aquestes, de les excursions més apassionants que va dur a terme pels territoris de parla catalana.

Carrer Ample o carrer Major de Sant Antoni de Portmany. Finals dels anys 20. Foto Domingo Viñets AISME Arxiu de Imatge i el So Municipal d'Eivissa

Es Vedrà des de Cala d'Hort. Principi del segle XX. Foto Narcís Puget AISME Arxiu de Imatge i So Municipal d'Eivissa

La ciutat i el port d'Eivissa els anys 20 del segle XX. Foto Narcís Puget AISME Arxiu de Imatge i So Municipal d'Eivissa

La ciutat d'Eivissa des de Dalt Vila. Anys 10-20 del segle XX. Foto Narcís Puget AISME Arxiu de la Imatge i el So Municipal d'Eivissa

Organitza l'Associació El Mirall

Amb el suport de:

**Govern de les
Illes Balears**
Conselleria de Turisme,
Cultura i Esports

**institut d'estudis
balearics**